

Batıcılar (Garpçılar) ve Onların Türk Kadın Sorunsalına Yaklaşımları

Westernists and their Approaches to the Issue of Turkish Women

Selami KILIÇ*

Geliş Tarihi/Received	Kabul Tarihi/Accepted	Yayın Tarihi/Published	Tür/ Type
13.05.2022	20.06.2022	30.06.2022	Araştırma Makalesi
Atıf/Citation: Kılıç, Selami, “Batıcılar (Garpçılar) ve Onların Türk Kadın Sorunsalına Yaklaşımları”, <i>Tarih ve Tarihçi</i> , 1 (1), 2022, s. 1-21.			

ÖZET

Meşrutiyet’in ilanı ile birlikte ortaya çıkan ve kendilerini “Batıcılar/Garpçılar” diye adlandırılan bir siyasal düşünce hareketi ve temsilcileri, yakın tarihin şekillenmesinde önemli rol oynayan Batılılaşma fikrinin en güçlü savunucuları olmuşlardır. Bu düşünce akımının temsilcileri Batılılaşmak için birtakım köklü inkılapların yapılması gerektiğini savunmuşlar ve ortaya oldukça sistematik ve radikal bir Batılılaşma modeli koymuşlardır.

Batıcıların programlarındaki prensipler arasında, kadınlarımızın çağdaş bir görünüme kavuşturulması, görücülük yöntemiyle evlenmenin kaldırılarak tek evlilik yapılması ve kadınlarımızın her türlü eğitimden yararlanması gibi görüşlere yer verilmiş ve bu arzularının gerçekleşmesi için de büyük çaba gösterilmişti.

Programın yayınlanmasının ve tartışılmasının üzerinden çok geçmeden Gazi Mustafa Kemal Atatürk, söz konusu istekleri, yaptığı bir dizi inkılapla hayata geçirmiş, imkânsız denileni gerçekleştirmişti. Atatürk’ün önderliğinde her alanda yapılan inkılaplarla Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin temelleri atılmış ve onun deyimiyle “az zamanda çok ve büyük işler yapılmıştı”.

Anahtar Kelimeler: Kadın Hakları, Meşrutiyet, Batıcılık/Garpçılık, Gazi Mustafa Kemal Atatürk, İnkılaplar

---

* Prof. Dr. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Türkiye, drselami@atauni.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0792-2377.

ABSTRACT

An ideological-political movement and its representatives, which emerged with the proclamation of the Constitutional Monarchy and called themselves "Westernists", became the strongest defenders of the idea of Westernisation, which played an important role in shaping of recent history. Representatives of this ideological movement argued that some radical reforms should be made in order to become Westernised, and they revealed a very systematic and radical Westernisation model.

Among the principles in the program of the Westernists, views such as giving the women a modern look, replacing arranged marriages by monogamy and providing the women with benefitting from the opportunities of education were included, and great efforts were made to realize these wishes.

Not long after the publication and discussion of the program, Gazi Mustafa Kemal Atatürk brought these wishes into practice through a series of reforms, and achieved the impossible. Under the leadership of Atatürk, the foundations of the Republic of Turkey were laid with the reforms made in every field, and in his own words, "great things were accomplished in a short period of time."

Keywords: Women's Rights, Constitutional Monarchy, Westernism, Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Turkish Revolution

Giriş

19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti'nde Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük ve Garpcılık/Batıcılık gibi fikir hareketleri ortaya çıktı¹. Bu fikir akımlarının temsilcilerinin hedefleri aynı, görüş ve önerileri farklıydı. Amaç, devleti muhafaza etmek, çöküşünü engellemektir. Çözüm ise Batılılaşmak, Batı medeniyetine dâhil olmaktır. Ancak söz konusu fikir akımlarının Batı'ya, Batı medeniyetine bakışları ve yaklaşımları çok değişti. Dahası Batılılaşmanın önde gelen savunucuları, Batıcıların da bu konudaki görüşleri farklıydı.

Osmanlı devlet adamları ve aydınları milliyet isyanlarını durdurmak, ülkenin bütünlüğünü sağlamak ve devleti yaşatmak için tüm milletleri Osmanlılık düşüncesi etrafında toplamaya çalıştılar. Bir Osmanlılık veya Osmanlıcılık bilinci oluşturmak için karma mektepler (Galatasaray Sultanisi gibi) açtılar. Bu bilincin oluşmasıyla birlikte herkes yasalar karşısında eşit olacak, hiç kimseye dinine, diline ve etnik

---

¹ Fikir akımları hakkında geniş bilgi için bkz: Tarık Z. Tunaya, *Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, Arba Yayınları, İstanbul, 1996; Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Doğu Batı Yayınları, İstanbul, 1978; Yusuf Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset*, TTK. Basımevi, Ankara, 1987; Yusuf Sarımay, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları 1912-1931*, Ötügen Neşriyat, İstanbul, 1994; Yusuf Akçura, *Türkçülük*, Toker Yayınları, İstanbul, 1990; Mümtaz'er Türköne, *İslamcılığın Doğuşu*, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 1991; Tarık Z. Tunaya, *İslamcılık Akımı*, Simavi Yayınları, İstanbul, 1991.

kökenine bakılarak ayrıcalık tanınmayacaktı. Düşünceyi etkin kılmamanın temel unsuru olarak da Meşrutiyet sistemi öneriliyordu. Açılacak parlamentoda gayri Müslim unsurlar da temsil edilecek, sorunları parlamentoda tartışılarak çözüme kavuşturulacak ve dış tahriklere kapılmaları önlenecekti.

Tanzimat dönemi ve Meşrutiyet'in ilk yıllarında Osmanlı aydınları, Osmanlıcılık düşüncesini savunuyor, belirli bir yayın organları olmadığı için de hemen hemen her dergi ve gazetede yazılar kaleme alıyor ve kamuoyu oluşturmaya çalışıyorlardı. Tanzimat ve Islahat fermanlarında, 1876'da ilan edilen anayasada (Kanun-ı Esasi)² Osmanlılık düşüncesi temel alınmış, Meclis-i Mebusunda tüm Osmanlı unsurlarına temsil hakkı tanınmıştı. Bununla birlikte milliyet isyanları sona ermemiş ve buna paralel olarak da Osmanlıcılık fikri etkinliğini büyük ölçüde yitirmişti.

Bir diğer fikir akımı İslamcılıktı ve İslamcılar başta "Sebilürreşad" olmak üzere "Beyanü'l-Hak" ve "Sırat-ı Müstakim" gibi dergilerde yazıyorlardı. İslamcılara göre; devletin geri kalmasının nedeni şeriat esaslarından ayrılmaktır. Güçlenmek için yeniden İslam'a dönülmesini öngörüyorlardı. Devleti dinin hizmetine sokmayı, hükümeti de halkın şeriat kurallarına göre yaşamasını zorunlu kılan bir araç olarak düşünüyor ve Meşrutiyet'i bir İslam rejimi olarak nitelendiriyorlardı. İslamcılar aşırı tutucu ve ılımlılar olmak üzere ikiye ayrılıyorlardı. Aşırı tutucular geriliğin nedenini şeriattan ayrılmakta, ılımlılar ise İslamlıktan ayrılmakta görüyorlardı. Bu nedenle de aşırı muhafazakârlar kesinlikle şeriattan ayrılma yanlısı değillerdi. Buna karşılık Batı dilini bilen, Batı kültürüne aşina olan ılımlı İslamcılar ya da modernist İslamcılar, devletin çöküşüne ve gerilemesine neden olan unsurun İslamiyet olmadığı, yanlış anane ve hurafelere dayanan bir din anlayışı olduğunu savunuyorlardı. Batı medeniyetinin maddi yanını oluşturan sanayinin, bilimin, teknolojinin alınabileceğini belirtiyorlardı. Ancak Avrupa'nın gelenek, görenek, ahlaki değerlerinin ve devlet yapısının alınmasına karşı çıkıyorlardı.

Meclis-i Mebusanın kapatılmasından sonra, âdeta devletin resmi politikası olarak benimsenen İslamcılık da milliyetçilik hareketleri karşısında devleti kurtarmaya yeterli olmadı. 31 Mart İsyanı, Arnavutluk ve Arap İsyanları, İslamcı düşüncenin güçlenmesini engellediği gibi Birinci Dünya Savaşı'nda Sultan-Halife tarafından yayınlanan Cihad Fetvasından beklenen sonucun çıkmaması da devletin bütünlüğünü korumada, bu düşüncenin yeterli olamayacağını açık bir şekilde ortaya koyuyordu.

---

² 1876 Anayasası hakkında bkz: Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Gelişmeler 1876-1938 (Kanun-ı Esasi ve Meşrutiyet Dönemi 1876-1918)*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 3-42.

Osmanlı Devleti'nin sorunlarının çözümünde Osmanlıcılık ve İslamcılık akımlarının yeterli ve etkili olamayacağı belirtilerek “Türk milliyetçiliğinin” geliştirilmesi, milli bilincin sağlanması öngörülmekteydi. Çünkü devlet ancak dili, dini, soyu ve ülkesi bir olan bir topluma dayanarak ayakta kalabilirdi. Ziya Gökalp'a göre, Osmanlı Devleti'nin kurtuluşu yeni bir hayata bağlıydı ve yeni hayat üç direkliydi: Birincisi Türkçü olmaktı. Dilde, güzel sanatlarda, ahlakta ve hukukta Türklüğü, Türkçülüğü ve Türk kültürünü yüceltmekti. İkincisi İslam ümmetinden olmak ve dini devletten ayırmak koşuluyla İslam dininin en kutsal din olduğuna inanmaktı. Üçüncüsü ise batı medeniyetini benimsemek, bilimde, felsefede, teknikte tam manasıyla Batılı olmaktı.

Osmanlıcı görüntüsü altında Türkçü bir politika izleyen İttihat ve Terakki'nin iktidarda bulunması, Türkçülük düşüncesini güçlendirmiştir. Özellikle Türk Ocakları, bu düşüncenin halka yayılmasında etkin rol oynamıştır.

Meşrutiyet'in 1908'de yeniden ilanı ile birlikte ortaya çıkan ve kendilerini Batıcılar “Garpçılar” diye adlandırılan bir siyasal düşünce hareketi ve temsilcileri, yakın tarihin şekillenmesinde önemli rol oynayan Batılılaşma fikrinin en güçlü savunucuları olmuşlardır. Bu düşünce sisteminin temsilcileri Batılılaşmak için birtakım köklü inkılapların yapılması gerektiğini savunmuşlar ve fikirlerini yaygınlaştırmak için çarpıcı bir yayın faaliyetine girişmişlerdir. Batıcıların düşüncelerini ve o dönem için oldukça ütöpik olan istemlerini Kılıçzade Hakkı Bey'in İctihad dergisinde artarda yayınlanan “pek uyanık bir uyku” adlı iki yazısı açıkça ortaya koymaktaydı. Âdetâ Batıcıların programını yansıtan söz konusu yazılarda gerçekleşmesini istedikleri prensiplerden bahsediliyordu.

İlimliler ve radikaller olmak üzere iki kısma ayrılan Batıcı aydınlar, ilk başlarda “Mehtab” dergisinde yazıyorlardı. Abdullah Cevdet'in yurda dönüşünden sonra Batıcılık yanlısı aydınların, onun çıkardığı “İctihad” dergisinin etrafında toplandıkları görülür. Batıcı aydınlar İctihad dergisinde, Batı'nın üstünlüğünün bilime dayalı olduğunu ve ona karşı gelmeyi saçma bulduklarını dile getiriyorlardı. Onlara göre Osmanlı Devleti Batı'ya (Avrupa'ya) gitmeli aksi takdirde Batı ona gelecektir. Bu geliş de kuşkusuz işgalci bir biçimde olacaktır.

II. Meşrutiyet devrinin Osmanlı aydınları arasında önemli bir yere sahip olan “Garpçılar” oldukça sistematik ve köklü bir Batılılaşma modeli meydana getirmelerine rağmen onların Batı ve Batı medeniyetine bakış açıları farklıdır. Başta Abdullah Cevdet olmak üzere bir kısmı Avrupa medeniyetinin olduğu gibi, diğer bir kısmı da Avrupa'nın sadece teknoloji ile ilgili olanlarının alınması taraftarıdır.

Bir Siyasal Düşünce Hareketi: Garpçılık (Batıcılık) ve Garpçılar

Batılılaşma, Avrupalılaşma, Garpılılaşma, muasırlaşma, çağdaşlaşma, asrileşme ve modernleşme gibi kavramlar Osmanlı Devleti'nin Avrupa karşısında gerilemeye başladığı yıllardan itibaren kullanılmaya başlandı. Bu kavramlar

arasında anlam bakımından ince ayrımlar, hepsinin ortak ve hususi tarafları vardır. Kavramların kesişme noktaları her bakımdan daha rahat bir hayat ideali ve stratejisidir. II. Meşrutiyet'te Avrupalılaştırma ve Garplılaştırma bir medeniyet merkezi olarak düşünülmüş ve bu anlamda kullanılmıştır.

Batılılaştırma konusunda birçok tanım yapılmakla birlikte Batı'nın ne olduğu sorusunda ciddi bir sorun bulunmaktadır. Bazılarına göre, "Batılılaşmak, kelimesinin içeriğinde Batı'nın toplumsal hayatını mümkün olduğu kadar Doğu'ya nakletmek, yani Doğu'yu da Batı gibi bilim, teknik ve sanayi sahibi yapmak, üniversitelerle, fabrikalarla, operalarla, rasathanelerle, canlı bir hâle getirmek, kısacası toplumu gaflet ve durağanlıktan kurtarıp ilim ve sanata yöneltmek" anlamı bulunmaktadır. Batılılaştırma: Kimilerince "Türk milletinin bekasıyla ilgili bir sorun," "yurdumuzu kurtuluşa, ileri ve gelişmiş Türkiye hedefine doğru yürüten tek yol", "muasır medeniyet seviyesine ulaşmak için başvurulmuş bir kurtuluş hamlesi" olarak görülürken; kimilerince de "Batı kulluğu", "yabancılaştırma," "düzenin yabancılaştırması" olarak sayılmaktadır.

Yapılan tanımlarda iki önemli unsur bulunmaktadır: 'Daha iyi bir hayat için Batı'ya ihtiyaç vardır' ve 'onlardan bazı şeyler alınacaktır'. Ama ne, nasıl alınacak ve neler alınmayacaktır. Aydınları birbirinden ayıran temel sorun budur. Osmanlı toplumu için Batı'dan alınacak ilim, teknik, müessese ve kültür, sınırları belirsiz, birbiri içine geçmiş girift hadiselerdir. Meselenin biraz ilerlemesi durumunda Batı'dan alınacaklar ve alınmayacakların yanında başka sorunlar da devreye girmektedir: Batı hangi gelişmeler sonucunda sanayi toplumu, kapitalist toplum hâline gelmiş, Osmanlı neden bu gelişmenin dışında kalmıştır? Bu ve benzeri sorulara aydınlar farklı cevaplar aramışlardır³.

Diğer fikir akımlarında da görüldüğü gibi Batıcılık akımının da önde gelen öncüleri Yeni Osmanlılardır. Tanzimat öncesi Batılılaştırma süreci hariç tutulursa 1860 sonrası dönemde Batılılaşmanın çağdaş öncülerinin başında İbrahim Şinasi, sonra da Ziya Paşa, Namık Kemal, Ali Suavi, Mithat Paşa ve Ahmet Mithat Efendi gelmektedir. II. Meşrutiyet Batılılaşmasının asıl köprüleri 1870'lerden sonra atılmaya başlanmıştır. Kısa süren meşrutiyet tecrübesi II. Abdülhamit muhalifleri tarafından idealize edilmiştir. Kanun-ı Esasi'nin geçici olarak kaldırılmasından sonra Jön Türkler, Abdülhamit'e karşı sıkı bir muhalefete başlamışlardır. "Bundan böyle Batılılaşmanın adı, meşrutiyetin yeniden ilanı" ile özdeşleşmiştir. Abdülhamit döneminde toplumsal ve idari alanda pek çok ıslah yapılmıştır. Özellikle eğitim alanında "kayda değer gelişmeler" olmuştur. Bu dönemin okullarından yetişen Jön Türklerin düşünsel dünyalarında homojenlik yoksa da hemen hepsi Batılılaştırma taraftarı, yenileşmeci, dönüşümcü ve değişimcidir. Bu durum, onların Abdülhamit muhalifliğinden sonra ikinci ortak yönleri sayılabilir.

---

³ Mustafa Gündüz, *II. Meşrutiyet'in Klasik Paradigmaları/İçtihad, Sebilü'r-Reşad ve Türk Yurdu'nda Toplumsal Tezler*, Lotus Yayınevi, Ankara, 2007, s. 34-36.

II. Meşrutiyet Batılılaşmasından kastedilen topyekûn toplumsal değişimdir. Bu değişimin yönü batıdır. Devletin kurtuluşuna çözüm olarak Batılılaşmanın bir zorunluluk olarak görülmesi II. Meşrutiyet'e özgü bir sorun değildir. Batılılaşmanın sistematik bir hâle getirilerek, toplumun ve hemen hemen bütün aydınların ilgilendiği bir sorun hâline gelmesi bu dönemin toplumsal bir olgudur. Şu halde, Türkçülük, İslamcılık, Osmanlıcılık, Meslek-i İçtimâi ve Sosyalizm akımları değişen ölçülerde Batıcıdırlar. Meşrutiyet'in 1908'de ikinci defa ilan edilmesi sonrasında sosyal ve kültürel alanda görülen değişimin ve gelişmelerin ardında kökü çok öncelere giden böylesi siyasal, toplumsal ve kültürel bir miras bulunmaktadır.

II. Meşrutiyet döneminde Abdullah Cevdet, Celal Nuri, Kılıçzade Hakkı, Ali Kami, Rıza Tevfik, Peyami Safa önde gelen Batıcı düşünce savunucularıdır. İçtihad, Mehtab, Serbest Fikir, Takib de temsil kabiliyeti yüksek Batıcı yayınlar olmuştur. Bunlar içerisinde en etkili ve uzun ömürlü olanı İçtihad'dır⁴.

İçtihad Mecmuası üç farklı siyasal dönemi görmüş, üç ayrı ülkede yayınlanmış, kültürel, siyasi, edebi ve sosyolojik bir süreli yayındır. Bu süre içinde Abdullah Cevdet tarafından çıkarılmış ve onun şahsiyeti ile bütünleşmiş bir özellik gösterir. İçtihad denildiğinde akla gelen ve derginin bel kemiğini oluşturan odur. Dolayısıyla A. Cevdet dergi yazarları içinde düşünülmediğinde İçtihad bütün felsefesini kaybeder. 4 Eylül 1904'te Cenevre'de çıkmaya başlayan Mısır ve İstanbul'da yayın hayatını sürdüren dergi, A. Cevdet'in 29 Kasım 1932'de ölümüyle 358. sayısında son bulmuştur.

Dergi, basın ve düşünce dünyasında Tanzimat yıllarında başlayan bir geleneğin devamıdır. İçtihad, temel amacı kültürel ve teknolojik gelişmelerden halkı haberdar etmek, onları bilgilendirmek ve kültürel çağdaşlaşmayı sağlamak olan Tanzimat yayınlarına benzer. Bu hâliyle Mecmua-ı Fünûn'un önde gelen varislerindedir. Derginin yayınlanmasında derginin sahibi A. Cevdet'in ve yakın çalışma arkadaşları Kılıçzade Hakkı, Celal Nuri ve Rıza Tevfik'in önemli katkıları vardır.

Abdullah Cevdet'i kültürel ve edebi birikimi bakımından 'tek başına bir Edebiyat Fakültesi' olarak vasıflandıran Cemi Meriç; onun ömrünü verdiği dergisini de şöyle yüceltir: Bir 'İçtihad' koleksiyonu 1938'den bu yana yayınlanan dergilerin hepsinden daha değerli. Gerçekten de İçtihad Türk düşünce hayatında bütün güçlüklerle ve engellere rağmen 28 yıl boyunca 358 sayı olarak aralıksız çıkabilmiş tek düşünce dergisidir. Her şeyden ziyade İçtihad, yayınlandığı dönemin toplumsal olay ve olgularına tanıklık etmektedir. Bünyesinde yüzlerce Osmanlı aydınının düşüncesini hıfz etmiştir. Dönemin sosyolojisini en iyi ve en renkli biçimde ve düşünsel bakımdan en yüksek seviyede karakterize eden dergilerden biridir. İçtihad II. Meşrutiyet Batıcılığının başta gelen temsilcisi sayılmakla birlikte materyalist

---

⁴ Gündüz, *age.*, s. 38-39.

düşüncenin önde gelen bir taşıyıcısı olarak da görülmüştür. 1904'te Cenevre'de yayın hayatına başlayan derginin tek hedefi vardır, Türk okuyucusuna Batı'yı tanıtmak. 'Doktora göre, bir ikinci medeniyet yoktu' ve 'medeniyet Avrupa medeniyetidir' diyordu... 'bunu gülüyle dikeniyile isticlâs etmek mecburiyetindeyiz', 'iktibas etmek manasız, kopya etmek sathi ve tehlikeli' idi. Tek çözüm yolu vardı: Türkiye'yi medeni Avrupa'nın bir parçası yapmak. Batılılaşmak, Batı fikriyatını hazmetmekti.

Abdullah Cevdet, 'İçtihad'ı serbest bir kürsüye benzetir. Ona göre "her terbiye ve irfan sahibi bu kürsünün üzerine çıkmak ve orada içtihatlarını, fikirlerini, hislerini söylemek hakkına sahiptir."⁵

Osmanlı Devleti'nde I. Meşrutiyet'in ilanına kadar süregelen Batılılaşma hareketinin liderliğini padişahlar veya onların koruyup destekledikleri devlet adamları yapmışlardır. I. Meşrutiyet'in ilanından sonra Batılılaşmanın fikir yönünden önderliği "Genç Türkler (Jön Türkler)" in eline geçmiştir. Daha sonra, II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte ortaya çıkan ve kendilerini "Garpcılar" diye adlandırılan bir siyasal düşünce hareketi ve temsilcileri, yakın tarihin şekillenmesinde önemli rol oynayan Batılılaşma fikrinin en güçlü savunucuları olmuşlardır. Bu düşünce sisteminin temsilcileri Batılılaşmak için birtakım köklü inkılapların yapılması gerektiğini savunmuşlar ve fikirlerini yaygınlaştırmak için çarpıcı bir yayın faaliyetine girişmişlerdir.⁶

Meşrutiyet döneminin başında dağınık ve pek de önemli olmayan bir dizi dergide özellikle Mehtab (Şebtab) Mecmuasında yazılan makaleler ile ortaya çıkan Garpcılar asıl güçlerini ve amaçlarını 1911 yılından itibaren yayın yaşamını İstanbul'da devamla başlayan, İçtihad Dergisi ile sürdürmüşlerdir. Bu dergi II. Meşrutiyet döneminin Batılılaşma hareketinin merkezi olarak kabul edilebilir. Başta eski Jön Türk Doktor Abdullah Cevdet Bey olmak üzere Celal Nuri, Kılıçzade Hakkı Beyler ortaya oldukça sistematik ve köklü bir Batılılaşma modeli koymuşlardır.⁷

II. Meşrutiyet devrinin Osmanlı aydınları arasında önemli bir yere sahip olan "Garpcılar" oldukça sistematik ve köklü bir Batılılaşma modeli⁸ meydana getirmelerine rağmen onların Batı ve Batı medeniyetine bakış açıları farklıdır. Başta

---

⁵ Gündüz, *age.*, s. 63-70.

⁶ Selami Kılıç, Bir Siyasal Düşünce Hareketi Olarak "Garpcılar" ve Onların Batı Medeniyeti Hakkındaki Düşünceleri, *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi*, S. 5, Erzurum, 1991, s.103.

⁷ M. Şükrü Hanioglu, "II. Meşrutiyet Dönemi 'Garpcılar': Yeni Bir 'Ethic' Yaratma Fikri", *Türkiye Günlüğü*, S. 2 (Mayıs 1989), s. 24.

⁸ Kılıçzade Hakkı Bey tarafından hazırlanan fakat yanlışlıkla Abdullah Cevdet'e mal edilen "Garpcıların Programı" için bkz: Kılıçzade Hakkı, *İtikadat-ı Batılâya İlan-ı Harp*, 2. Baskı, Matbaa-ı Şems, İstanbul, 1332 (1916), s. 62-82. Ayrıca Bkz: Kılıçzade Hakkı, "Pek Uyanık Bir Uykü", *İçtihad*, No: 55. 21 Şubat 1328 (1912), s. 1226-1228 ve No: 57, Mart 1329 (1913), s. 1261-1264. Bu makale farklı şekilde şu eserde de yer almıştır: M. Şükrü Hanioglu, *Bir Siyasal Düşünür Olarak Abdullah Cevdet ve Dönemi*, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1981, s. 375-383.

Abdullah Cevdet olmak üzere bir kısmı Avrupa medeniyetinin olduğu gibi, diğer bir kısmı da Avrupa'nın sadece teknoloji ile ilgili olanlarının alınması taraftarıydılar.⁹

Abdullah Cevdet'in serbest bir kürsüye benzettiği *İçtihad* dergisi etrafında toplanan Batıcı Osmanlı aydınları "Batı'nın üstünlüğünün bilime dayalı olduğunu ve ona karşı gelmeyi saçma bulduklarını açıklıyorlardı. Bunlara göre, Osmanlı Devleti Batı'ya (Avrupa'ya) gitmeli yoksa Batı ona gelecektir. Bu geliş kuşkusuz işgalci bir biçimde olacaktır. Abdullah Cevdet, Batıcılık karşıtlarını "balkabağının Krupp güllesiyle" çarpışmasına benzeterek onları hayalcilikle suçlamaktadır: "Benim itikadım ve içtihadımca muhabbet, husumetten daha kuvvetli ve daha müstemirr daha feyyazdır. Biz Avrupa'dan ziyade kendi kendimizi tecrim etmeliyiz. Avrupa demek 'tefevvuk' demektir. Avrupa ile bizim aramızdaki münasebet kuvvet ile zayıflık ve ilim ile cahillik arasındaki münasebet demektir. (İşkodra) yı, (Manastır)ı kuvvet aldı zayıflık verdi. İlim aldı cahillik verdi; zenginlik aldı züğürtlük verdi. Evet, Avrupa bir tefevvuktur. Ona husumet beslemek benden uzak olsun! Benim bütün husumetim bu tefevvuka müsavi bir tefevvuk ihraz etmemize mani olan cismani ve ruhani ahval üzerine yürür. Bu halde ben vatandaşlarıma bağırarak derim ki bizim hasm-ı canımız kendi ataletimiz, kendi cehaletimiz, kendi fakirliğimiz, taassubumuz, geleneğe göreneğe körcesine bağlanmamızdır. Avrupa bizim hocamızdır. Avrupa'ya muhabbet etmek, ilim ve terakkiye, maddi ve manevi kuvvete muhabbet etmektir. 1840 tarihlerinde Avrupa Japonya'ya bir tokat attı. Fakat bu tokat üzerine, (Japonya) Avrupa'ya gözünü ve kalbini kapamadı. Bu darbenin hangi pazılardan ve hangi sebebi kuvvetlerle geldiğini anlamaya koyuldu. Genç evlatlarını Avrupa'ya, Amerika'ya tahsile, tetkike gönderdi; ikmal-ı tahsil ve tetkikle avdet eden bu gençler Japonya'yı ihya ettiler. Avrupa bize bir tokat değil bin tokat vurdu; biz uyanmıyorsak kabahat Avrupa'nın mı yoksa bizim balkabağı kafalarımızın mı?

"Tekrar ve hülasa ediyorum: En büyük ve en daimi hasmımız kendi kafamızdadır; kendi kafamızdır. Bizimle ecânib arasındaki münasebet kavi ile zayıf, âlim ile cahil, zengin ile fakir arasındaki münasebattır... Bir ikinci medeniyet yoktur; medeniyet Avrupa medeniyetidir. Bunu gülüyle dikeniyile isticlâs etmeye mecburuz."¹⁰

Abdullah Cevdet'in aksine daha ılımlı bir Batıcı olan Celal Nuri, tüm yazılarında ve son olarak da 1926'da basılan "Türk İnkılâbı" adlı eserinde; Avrupa medeniyetinin "gülüyle dikeniyile değil", "goncasını dikeninden ayırmak suretiyle" sadece teknolojisinin alınması gerektiğini ısrarla savunuyordu.¹¹

⁹ Kılıç, "Bir Siyasal Düşünce Hareketi Olarak "Garpcılar"...", s. 103.

¹⁰ Abdullah Cevdet, "Şime-i Muhabbet", *İçtihad*, No: 89, 16 Kânun-ı Sâni 1329 (Ocak 1913), s. 1979-1984.

¹¹ Kılıç, "Bir Siyasal Düşünce Hareketi Olarak "Garpcılar"...", s. 108.

Kalemiyle sahte softa ve dervişlere savaş açmış olan Kılıçzade Hakkı Bey de Celal Nuri ile aynı görüşleri paylaşıyor ve “İtikadat-ı Batılaya İlan-ı Harp” adlı kitabında Müslümanlara şu şekilde sesleniyordu: Selametimiz için başka çare yoktur. Medeniyet-i hazıra, medeniyet-i Garbiyedir. Ahlak ve an’anât-ı diniyye ve milliyemizden maada her şeyi Garpten almak mecburiyet-i elimesindeyiz. Halka diyeceğiz ki: Altı yüz seneden beri softaları, şeyhleri, dervişleri dinlediniz. Ulema-yı hakikiyenin feryadına, irşadına kulak asmadınız, kazancınız bittab’ hüsrandan ibaret kaldı ve bunu defaâtle tecrübe ettiniz.

“Şimdi biraz da softaların ve şeyhlerin itikatsız dedikleri hâkayik-i Kuraniye dindarlarını, ulûm ve fûnunun ve efkâr-ı ahrârâne taraftarlarını dinleyiniz. Yine bağıra bağıra halka anlatacağız ki: Değil Asya’ya çekilmek; kutuplara kadar firar etsek Avrupalılar gibi düşünmedikten, Avrupalılar gibi makinevâri çalışmadıktan ve nihayet Avrupalılar gibi gayret etmedikten sonra, orada da yakamızı bırakmazlar, mevcudiyet-i mukaddese-i milliye ve diniyemizi muhafaza ettirmezler. Bugün Avrupa’dan tardettiler; fakat yarın dünya yüzünden kaldıracaklardır. Yâ eyyühelmüslimin artık yeter!”¹²

Daha önce İctihadın, 58. sayısında 14 Mart 1329 (1913) tarihinde yayınlanan ve Meşihât (Şeyhülislamlık) tarafından İctihadın bir süre tatil edilmesine neden olan bu yazısında Kılıçzade Hakkı; ulaşılmaması gereken yegâne medeniyetin Avrupa medeniyeti olduğunu, milli ve dini geleneklerimiz dışında her şeyi Batı’dan almamız gerektiğini, Türk halkının Avrupalılar gibi düşünmesinden, çalışmasından, gayret etmesinden başka çaresi olmadığını ve mukaddes varlıklarımızı koruyabilmemiz için buna mecbur olduğumuzu açık ve cüretkâr bir tavırla gözler önüne sermektedir.

Batıcıların düşüncelerini ve o dönem için oldukça ütöpik olan istemlerini Kılıçzade Hakkı Bey’in İctihad dergisinde artarda yayınlanan “pek uyanık bir uyku” adlı iki yazısı açıkça ortaya koymaktaydı. Âdeta Batıcıların programını yansıtan söz konusu yazılarda gerçekleşmesini istedikleri prensiplerden bahsediliyordu: **“Padişahın dahi bir tek zevcesi olacak, cariye bulundurmaya hakkı olmayacaktır. Şehzadelerin yetiştirilmelerine, eğitimlerine ve evlendirilmelerine azami dikkat edilecektir. Yunanlıların milli serpuşu olan fes kâmilen defedilip, yeni bir serpuş-ı milli kabul olunacaktır. Kadınlar diledikleri tarzda giyinecekler, yalnız israf etmeyeceklerdir. Polisler, softalar ve arabacı makulesi kimselerle külhanbeyleri kadınların giyimlerine katiyen müdahale edemeyeceklerdir. Şeyhülislam Efendiler de çarşafılara dair beyannameler imla ve imza etmeyeceklerdir. Polisler kadınların işine, ancak ve ancak münasebetsiz ve adabı umumiyeyi muhil ahvalde müdahale ve vazifelerini büyük bir nezakete ifa edeceklerdir. Kadınlar vatanın en büyük velinimetini sayılarak kendilerine erkekler tarafından o yolda hürmet ve riayet gösterilecektir. Kadınlar ve genç kızlar, Müslüman Boşnak ve Çerkezlerde olduğu gibi, erkekten**

¹² Kılıçzade Hakkı, *İtikadat-ı Batılaya İlan-ı Harp*, s. 13, 47-48.

kaçmayacaklardır. Her erkek gözüyle gördüğü, tetkik ettiği, beğendiği ve seçtiği kızla evlenecektir. Görücülük âdetine nihayet verilecektir. Kızlar için diğer mekteplerden başka bir de tıbbiye mektebi açılacaktır. Birer tembellik yuvası olan bütün tekkeler ve zaviyeler ilga olunarak varidat ve tahsisatları kesilip, maarif bütçesine ilave edilecektir. Bütün medreseler ilga edilecek, yerlerine Batı tarzında mektepler açılacaktır. Sarık sarmak ve cübbe giymek yalnız ulemayı kirama tahsis edilecek dini bilgilerden haberi olmayanlar bu kisvelere bürünemeyeceklerdir. Osmanlı diline ehemmiyet verilecek, bugünkü ihtiyacı karşılayacak yeni sözlük çalışması yapılacak, dil çalışmalarına önem verilecektir. Camilerde verilen vaaz ve hutbelere önem verilecek ve bunlarda halkın anlayacağı faydalı güncel konular ele alınacaktır. Senelerden beri düşünülüp yapılamayan kanunların ıslahı hemen yapılacak ve zamanın ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenecektir.”¹³

Garpcıların (Baticıların) Türk Kadını ve Kadın Sorununa Bakışları

Kadın hakları, kadının toplum içindeki yeri ve önemi gibi konuların yanı sıra Baticılar kadınların, kızların ve çocukların eğitilmesi konusunu da sıklıkla dile getirmişlerdir. Dönemin şartları gereği kadınların eğitilmeleri, kızların okullara gönderilmeleri erkeklere oranla oldukça geri durumdadır.

Geri kalmanın en önemli sebeplerinden biri olarak kızların okutulmamasını gören Abdullah Cevdet, “kız ve erkek evlatlarınızı bahusus kız evlatlarınızı, kemal-i ehemmiyetle terbiye ve talim ettiriniz, kız ve erkek evlatlarınıza, namaz kılmayı, abdest almayı öğretmek ne kadar farz ise onları okuryazar etmek, onlara ilim ve hüner tahsil ettirmek o kadar farzdır.” Diğer birçok konuda olduğu gibi eğitim konusunda da İslami hükümlerden örnekler vererek konuyu açıklayan A. Cevdet, kızların okutulmasının öncelikle dinin bir emri olduğunu söylemiştir. Bu emre uymayanların nereden kuvvet aldıklarına da şaşığını belirtmiştir. “İlim ve irfan öğrenmenin erkek ve kadın Müslüman üzerine farz olduğunu” söyleyen ve ilmin tahsil edilmesinde kadın ve erkeği kesinlikle birbirinden ayırmayan bir dinin sahipleri nasıl olur da kızların okutulmasına karşı gelebilirler? diyerek, sözlerini “aydınlatmayı öğretmeyi emreden bir dinin mensupları nasıl oluyor da kız çocuklarını bu emirden muaf tutuyorlar?” cümlesiyle bitirmiştir.¹⁴

Kadınların ve çocukların eğitimini birbirinden ayrılmaz parçalar olarak gören Kılıçzade Hakkı Bey’e göre bir millet geri kalmış olsa da, o millete yeniden hayat verecek iki mukaddes kuvvetten biri eğitimli kadınlar, diğeri de onların çocuklarıdır. Bu sebepten dolayı dünyada hiçbir millet yoktur ki “bu iki kuvveti bir araya getirmediği varlığını devam ettirebilsin.”

Bir diğer Baticı yazar Celal Nuri Bey ise kadınların toplum içindeki sefil durumunun din/İslam olmadığı görüşündedir. Bu görüşlere Tahsin Nahit de

¹³ Kılıçzade Hakkı, *İtikadat-ı Batılâya İlan-ı Harp*, s. 62-82; Peyami Safa, *Türk İnkılâbına Bakışlar*, İstanbul, 1990, s. 57-60; Hanioğlu, *Bir Siyasal Düşünür Olarak Abdullah Cevdet...*, s. 375-383.

¹⁴ Gündüz, *age.*, s. 149-151.

katılmıştır. C. Nuri'nin "Kadınlarımız" kitabı üzerine geniş bir değerlendirme yazan T. Nahit, C. Nuri'ye katıldığını belirterek, kadınların içinde buldukları sefil durumun sebebi olarak 'din' i değil, zamanla yozlaşan alışkanlıkları ve davranış bozukluklarını görmüştür. Toplum içinde yerleşmiş hurafeler, aslı astarı bilinmeyen boş ve zararlı gelenekler kadınların birçok sorunla yüz yüze gelmelerine sebep olmuştur. Ona göre İslam'ı yeniden yaşayabilmek için esaslı içtihadların yapılması gerekmektedir. Çünkü "dünya sürekli ve hızlı bir şekilde değişmektedir ve değişmeyenler değişenler tarafından geçilecektir." T. Nahit de Kılıçzade Hakkı ve Mahmut Sadık gibi, kadınların toplumun her alanına girmesini, ekonomik faaliyetlere katılmasını, eğitilmelerini, kültürel ve entelektüel konulara dâhil olmalarını ve toplumsal yaşamdan pay almalarını istemiştir.¹⁵

Batıcı aydınları, kadın sorununda İslamiyet'e ve geleneklere yaklaşımları bakımından iki grupta toplamak mümkündür: İlimliler ve radikaller. Bunlar, geleneklerin kadını geriletmediği, tembel durumda bıraktığı konusunda birleşirler. Ancak İslamiyet'in kadına bakışı konusunda farklı görüşleri savunurlar. Celal Nuri, Tahsin Nahit, Halil Hamit, Kılıçzade Hakkı gibi ilımlı isimler, İslamiyet'in kadınlara geniş haklar verdiğini, uygulamanın yanlışlığı nedeniyle kadınları bu duruma geldiğini; İslamiyet'in kadınlara verdiği hakların, Hıristiyan Batı'nın kadına verdikleri ile kıyaslanmanın bile mümkün olmadığını belirtirler. Batı hukukunun bunu örnek alarak, İslamiyet'in kadınlara verdiği hakları yürürlüğe koyması gerektiğini ileri sürerler.

Batıcıların radikal kanadından olan Abdullah Cevdet ve Selahattin Asım gibiler, kadının içinde bulunduğu durumun tek sorumlusu olarak dinsel baskıları görürler. Bunlara göre, bu baskılar kalkıp, Batı'daki gelişmeler örnek alınmadıkça kadının yükselmesi ve yücelmesi mümkün değildir.¹⁶

Kadın ve kadın hakları konusundaki tartışmalar, Osmanlı Devleti'nin Batı ile her alanda uyumlu olmaya çalıştığı Tanzimat dönemi ile başlar. Batı'yı tanıyan aydınlar artık bu konuya bir çözüm getirmeye çalıştığı gibi, kadının toplumdaki yerini değiştirmek, saygınlığını artırmak için de çaba göstermeye başlamışlardı. Bu çabalar, birdenbire göze batacak şekilde ortaya çıkmadı. Yazarlar, o gün için mahrem sayılabilecek aile ve kadın sorunlarını dolaylı olarak eserlerinde, özellikle romanlarında dile getirmişlerdi. Bu durum, konunun zamanla açık bir dille ele alınmasına zemin hazırlayacaktı. Özellikle II. Meşrutiyet döneminde, konu âdeta fikir savaşı denilebilecek sert tartışmalara yol açacaktı. Kadın konusundaki tartışmalar kızıştıkça, her gün gazete ve dergilerde bir yazı yayınlanmaya başlayacak ve bu tartışmalar, İslam-gelenek-kadın, eğitim, evlilik, örtünme, siyaset, çalışma

---

¹⁵ Gündüz, *age.*, s. 151, 167.

¹⁶ Selami Kılıç, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türk Devrimi ve Fikir Temelleri*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 263.

hayatı ve kadının toplum içinde her yerde bulunabilmesi gibi konular etrafında yoğunlaşacaktı¹⁷.

Türk toplum yapısını içten içe kemiren ve onun gelişmesini engelleyen sosyal sorunlar, Osmanlı aydınları tarafından kaleme alınan eserlerde dile getirilmiştir. Türk toplumunda yer alan birçok sosyal problemin yanında, “kadın ve aile” sorunsalı da özellikle II. Meşrutiyet döneminde çeşitli yönleriyle ele alınmış ve konuya gereken önem verilmiştir. Bu eserlerde, Türk toplumunu ve onun temelini oluşturan aile içinde kadının yeri ve önemi nedir, ne olmalıdır, kıyafeti nasıl olmalıdır, kadın ev dışında çalışmalı mıdır, eskiden sahip olduğu hak ve hürriyetlerine nasıl kavuşturulabilir, gibi sorulara cevap arandığı görülür¹⁸.

İsimlerinden ve savundukları fikirlerinden sık sık söz edilen “Garpçılar-Baticılar” tüm bu sorulara cevap ararken, kaleme aldıkları yazılarıyla konu hakkındaki görüşlerini açıklamışlar ve toplumun bu çok önemli probleminin çözüme kavuşturulmasını arzulamışlardır. Nitekim konu üzerinde düşünen ve Türk milletinin ilerlemesini engelleyen bu sosyal sorunun çözüme kavuşturulması için çareler arayan Kılıçzade Hakkı Bey, “İtikadat-ı Batılaya İlan-ı Harp” adlı eserinde, “softalık kadınlığın terakkisine düşmandır. Kadınlar okuyup yazamaz; kadınlar serbest olamaz; Kadınların namaz için lazım gelen sureleri bellemesi kâfidir. Cemiyet-i beşeriyenin en mühim uzvu, bina-yı milletin temel taşı, insanlığın mürebbi-i evveli kadın olduğunu softa asla düşünmez. Binaenaleyh kadınlar için terakki denilen şey onun nazarında bidattır, haramdır”¹⁹ diyerek softaların, Türk toplumunun bu sosyal sorunu hakkındaki düşüncelerini belirtmektedir. Hakkı Bey, yukarıdaki görüşlerin tutarsızlığına, yanlış olduğuna işaret etmektedir. Bu düşüncelere sahip olanların hiçbir zaman kendilerine taraftar bulamayacaklarını ifade eden Kılıçzade, kendi duygu ve düşüncelerini de şu şekilde dile getirmektedir:

“Kadınlar nazarımızda muhteremdir, mukaddestir, mübecceldir. Kadınsız bir millet, millet olamaz. Bir milleti ikame ve idame edecek en birinci vasıta kadınlardır. Binaenaleyh kadınları vazifelerini ifa edecek surette yetiştirmek arzusundayız. Dinimiz kadınları, taallüm hususunda, erkeklerden asla tefrik etmemiştir. Bunları ayıranlar softalardır.

“Kadınlarımızın tahsil ve terbiyeleri ve binnetice iyi bir aile teşkil edebilmeleri için kendilerine derece derece serbesti vermek isteriz. Onlar biz istemeyiz deseler de yine vereceğiz. Çünkü hayatları yalnız kendilerine ait değildir.. Görücülükle aile teşkil edilemez. İşte bundandır ki Müslümanlarda aile yoktur denilebilir. Aile olmadığı için cemiyet ve cemiyet olmadığı için fazilet ve hasletimiz inkişaf etmemiştir. İzdivaç bir şirket-i mukaddesedir. Bunun şerikleri, diğer mesalih

¹⁷ Kılıç, *Türk Devrimi ve Fikir Temelleri*, s. 240.

¹⁸ Selami Kılıç, “Osmanlı Aydınlarının Kalemiyle Türk Kadını ve Türkiye’de Kadın Haklarının Gelişmesi”, *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi*, S. 5, Erzurum, 1991, s. 86.

¹⁹ Kılıçzade Hakkı, *İtikadat-ı Batılaya İlan-ı Harp*, s. 8-9.

şeriklerinden daha ziyade birbirini tanımaya mecburdurlar. Benim şerike-i hayatımı anam yahut bacım bulamaz. Onu ancak ben bulabilirim. Bu da şer'an caizdir ve mendûbtur. Aksi halde şirketin kariben fesh olunacağı aşikârdır.

“Bunlarla beraber istiyoruz ki kadınlarımız da hakk-ı hayat ve hakk-ı teneffüslerini istimal etsinler, bir mezbeleye atılmış süprüntü yığını gibi dere ve deniz kenarlarında pis mahallerde, topraklar üzerinde sürünmesinler. Onların da gidecek, gezecek, eğlenecek, izzet-i nefislerini, vakar ve haysiyetlerini artıracak mahalleri olsun. Çocuklarımıza gösterebilmek için evvela kendileri görsünler; hissettirmek için hissetsinler.. Sair milletlerdeki kadınların rolü gibi rolleri olsun; yaşasınlar ve yaşatsınlar.”²⁰

Tahsin Nahit de kadınların bugün İslamiyet’le ilgisi olmayan esir durumundan kurtarılması gerektiği görüşündedir. Hıristiyanlık, İslamiyet’in aksine kadını çok kötü görmektedir. Havva’yı insanlığın felaketinin sebebi saymaktadır. Hele Fransız hukukunda kadın kocasının tam bir esiri durumundadır. Tahsin Nahit, onlar bu durumu düzeltmeye çalışırken, bizim İslamiyet’in aksine kadını gittikçe kötü hale sokmamızdan büyük rahatsızlık duymaktadır.²¹

Halit Hamit, “İslamiyet’te Feminizm” adlı eserinde İslamiyet’in kadın-erkek eşitliğine karşı olmadığını belirtir.²²

Batıcılar arasında radikal kanattan sayılan Selahattin Asım “Türk Kadınının Tereddidi (1905)” isimli eserinde dinsel kuralları yargılar. Türk kadınının uzun yıllar dinsel baskılar altında ezildiğini, bu yüzden doğal niteliklerinin çoğunu yitirdiğini düşünür. Ona göre, kadının içinde bulunduğu zorluklar; örtünme, çokeşlilik, boşanma, miras, kölelik vb. konulardaki dinsel ve geleneksel tavırlardan kaynaklanmaktadır. Bütün bunlar reddedilmedikçe, kadının kurtuluşu mümkün değildir.²³

Türk kadınına serbesti verilmesini, eski hak ve özgürlüklerine kavuşturulmasını isteyenlerden biri de Celal Nuri Bey’dir. Celal Nuri gerek “Tedenniyat-ı Osmaniye ve Mukadderat-ı Tarihiye” gerekse “Kadınlarımız” adlı eserinde; Türk milletinin bu çok önemli sosyal sorunu hakkındaki düşüncelerini açıklarken, kadın haklarının âdeti bir numaralı savunucusu olmuştur. Celal Nuri, Osmanlı Devleti’nin çöküş nedenlerini incelerken bu çöküşte sosyal içerikli problemlerin devleti nasıl bir yıkılışa sürüklediğini de gözler önüne seriyordu: “Beşerin her iki nısfı aynı keffe-i müsavatta çalışacak ve bunun neticesi olmak üzere hayat-ı aile tebeddül edecek ve şimdiki münasebet-i cinsiye daha makul bir tarz

²⁰ Kılıçzade Hakkı, *İtikadat-ı Batılâya İlan-ı Harp*, s. 13-15.

²¹ Tahsin Nahit, “Tenkid-i Âsar: Kadınlarımız: Celal Nuri Bey’in (Kadınlarımız) Eseri Münasebetiyle”, *İçtihad*, Sayı: 70, 4 Temmuz 1329, s. 1534-1538.

²² Kılıç, *Türk Devrimi ve Fikir Temelleri*, s. 243.

²³ Şefika Kurnaz, *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını*, Mili Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1997, s. 23.

alacak olursa hakikaten âlemde büyük bir hatve-i terakki atılmış olacaktır. Garp, asırlardan beri bu gaye-i emele doğru gidiyor. Hâlbuki bizde kadınlar başka, erkekler başka bir âlem teşkil eder; biri diğerini tanımaz; biri diğeri ile münasebette değildir. Bu tezat-ı azim, elhakk, tedenniyat-ı Osmaniye'nin ehemmi-i saikidir. Kadınlar gayri tabii bir hayata mahkûmdurlar. Bizde nisvan büyük bir buhran geçirmektedir. Binaenaleyh şimdiki usulümüzün muhafazası hem tehlikeli hem de yersizdir. Eğer bunda inat edecek olursak -açık söyleyeyim- cemiyetimiz âdeta 'kangren' olur. Bu mahpus hayatı, hayat değildir. Şunu da söyleyeyim ki bu ne deb-i kadim-i İslam'a muvafıktır ne de âdât-ı salife-i etraka!

“Böyle ileri bir zamanda kurûn-ı mütekadime örf ve âdâtının muhafazası kabil olmayacağından, cemiyetimiz içten içe tefessüh edecektir veya etmektedir.. Türk kadınları cemiyet-i beşeriyenin aza-yı mahcuresidir. Kadının iştiraki olmadan bir cemiyet ilerleyemez. Kadınsız bir cemiyet dilsiz bir adama benzer. Kadınları talimden, taallümden, mesai-i muhtelifeye iştiraktan men edecek ne nakli ne akli bir delilimiz yoktur.”²⁴

Celal Nuri “Kadınlarımız” adlı diğer kitabında da hemen hemen aynı konulara değinmektedir. Yazar, şeriatın kadını eğitim ve öğretimden, çeşitli sorunlara katılmaktan alıkoymadığını, Avrupa'da, bazı yerlerde, kadınların henüz yeni vekâlet edebildiklerini, hâlbuki şeriata göre, kadının vekâletinin uygun olduğunu, kadının mahkemede hakkını savunabileceğini söylemekte ve bugün Türkiye'de kadının içinde bulunduğu bu durumun şeriata, dolayısıyla İslamiyet'e aykırı olduğunu belirtmektedir. Celal Nuri sözlerine devamla; “İslamiyet'e baktığımız zaman, toplumsal sorunlara da ışık tutan bu dinin kadını her türlü hukuktan faydalandırıldığını, her işte kadın ve erkeği eşit tuttuğunu görürüz” diyordu.²⁵

Yine Kılıçzade Hakkı Bey, “İtikadat-ı Batılaya İlan-ı Harp” adlı kitabının 83. sayfasında yer alan “Kadınlar ve Makâtib-i İbtidaiye Muallimleri” başlığı altında, kadınlar ve ilkokul “muallim” veya “muallime” lerinin bir millete yeniden hayat verecek iki kutsal güç olduğunu ve bu iki kuvvetin dikkatli terbiyesinden geçilmedikçe hiçbir milletin varlığını koruyamayacağını yazmaktadır. Hakkı Bey, vatan ve milletin ne demek olduğunu zaten tanımış genç bir anne ile yine aynı kıymetlere sahip genç bir ilkokul “muallim” veya “muallime” si kadar milleti aydınlatacak diğer iki ilahi nurun mevcut bulunmadığını belirttikten sonra, bizim bu iki kuvveti hor gördüğümüzü ve bunun için kendilerinden yararlanmadığımızı, bu yüzden de hayal kırıklığı içinde ümitsiz ve sonuçta perişan bir duruma düştüğümüzü söylemektedir. Eğer milletin bu iki yüce ögesine saygı göstermez ve onların görevlerini yerine getirmesinde her türlü kolaylığı sağlamazsak ilerlememize inanmanın pek saflık olacağına değinen Kılıçzade, ayrıca Bulgarlardan

²⁴ Celal Nuri, *Tarih-i Tedenniyat-ı Osmaniye ve Mukadderat-ı Tarihiye*, Yeni Osmanlı Matbaası, İstanbul, 1331, s. 248-256.

²⁵ Celal Nuri, *Kadınlarımız*, Matbaa-ı İctihad, İstanbul, 1331, s. 168.

ilerlemelerinin sırrını soracak olursak; alacağımız cevabın “Kadınlar ve Mekâtib-i İbtidaiye Muallimleri” olacağını da sözlerine eklemektedir.²⁶

Rıza Tevfik, İctihad’da yayınlanan “Musahabe-i İctihad” adlı makalesinde, İslamiyet’in kadını her türlü hak ve hukuktan yararlandırdığını, her işte kadın ve erkeği eşit gördüğünü, çokevliliğin de dinsel olmaktan çok sosyal bir zorunluluk olduğunu ve bunun daha sonra âdet haline geldiğini yazmaktadır. Ancak Rıza Tevfik, İslam dinini kadını her türlü halk ve hukuktan yoksun bırakmamasına rağmen, bugün bütün Osmanlı memleketlerinde Müslüman kadınlarının hayatı, çağdaş bir insanı ümitsizliğe düşürecek, onurlu ve akıllı bir Müslümanı yaralayacak kadar fena olduğunu belirtmektedir.²⁷

Batıcı aydınların bazıları ve İslamcılar; İslamiyet’in kadınlara geniş haklar verdiğini, kadın ve erkeği eşit gördüğünü, ona toplum içinde yüksek bir konum sağladığını, Türk kadınının geri kalmışlığını İslamiyet’te değil, uygulamanın yanlışlığında aramak gerektiğini savunurlarken, Batıcıların radikal kanadını oluşturan Abdullah Cevdet ve Selahattin Asım, tam aksini düşünmekte ve kadının toplum içindeki ezilmişliğinin, toplumdaki soyutlanmasının tek sorumlusu olarak dinsel baskıları gösterirler.

Dinsel kuralları yargılayan ve Türk kadınının uzun yıllar dinsel baskılar altında ezildiğini, bu yüzden doğal niteliklerinden çoğunu kaybettiğini söyleyen Selahattin Asım’a göre, kadın toplumun bir parçası olduğundan aile içinde ve dışında sosyal hayatta rolü vardır ve bu rol gittikçe artmaktadır. Örtünme, kadının topluma girmesini engellediği için kaldırılmalıdır. Kadının ölmesi, toplumun ölmesi demektir.²⁸

İslamiyet’in kadın ve erkek eşitliğine karşı olmadığını, geleneklerin kadını gerilediğini, atıl vaziyette bıraktığını savunan ılımlı Batıcılardan Halil Hamit Bey, “Dünkü, Bugünkü, Yarınki Kadın” adlı kitabının önsözünde, üç sene önce bir dergide,²⁹ “Artık (saçı uzun akı kısa) gibi insanlığı anlayamamış bazı zavallıların söyledikleri sözlerden uzaklaşacağız. O bimana ve garazkârane söylenen sözleri süratle terke mecburuz; çünkü büyük Türk milletinin ruhu kadın ve binaenaleyh onu yükseltecek de kadındır. Biz; bir an evvel kadınlarımızı düşünmez, onların terakki ve tealilerine bütün mevcudiyetimizle çalışmazsak pek geride kalırız. Bundan emin olalım” dediğini bir kere daha anımsatmaktadır.³⁰

²⁶ Kılıçzade Hakkı, *İtikadat-ı Batılâya İlan-ı Harp*, s. 83.

²⁷ Rıza Tevfik, “Musahabe-i İctihad”, *İctihad*, Sayı: 94, 20 Şubat 1329, s. 2097-2101; Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, İstanbul, 1992, s.264-265.

²⁸ Kurnaz, *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını*, s. 65.

²⁹ “İstihlak-ı Milli Kadınlar Cemiyeti Hayriye’sinin mürevviç efkârı olan haftalık (Siyaset) mecmuasında parça parça neşredilen (Meşhur Kadınlar), isimli kitabının ilk sözünden.” (Halil Hamit, *Dünkü, Bugünkü, Yarınki Kadın*, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, 1334, s. 3).

³⁰ Halil Hamit, *age.*, s. 3-4; Kılıç, *Türk Devrimi ve Fikir Temelleri*, s. 251-252.

Mehmet Hadi Bey de “Mehtap”³¹ dergisine yazdığı “İzhar-ı Efkâr” başlıklı makalesinde kadınlardan ve kadınlara önem vermeyen milletlerin gerçek millet niteliğine sahip olamayacağından bahsetmektedir.³²

Yine Mehtap dergisinde “Fahrettin” imzasıyla yayınlanan “Hukuk-ı Nisvan” başlıklı makalede; “erkekler nasıl bir hakk-ı kelama malikseler, o narin ve masum kadınlar da bir hakk-ı kelama, hakk-ı hürriyete maliktirler ki bu bütün âlem-i medeniyet, âlem-i insaniyetçe kabul olunmuş bir hakikat, tasdik edilmiş bir metot, bir kanundur” görüşüne yer verilmekteydi.³³

Batıcı aydınların radikal kanadından olan ve bazı yazıları özellikle İslamcılar tarafından şiddetle eleştiren Abdullah Cevdet de, İctihad’da yer alan “Ameli ve Fikri Hayatta Yarının Türk Kadını” adlı makalesinde; Doğu’yu Batı’nın gerisinde bırakan en önemli nedenlerden birisinin de Doğu’da kadının durumu olduğunu belirttikten sonra, “ailede sonuçta toplumda kadının rolü, o derece büyüktür ki kadınların sosyal durumu ve gelecekleri, mensup oldukları kavimlerin ve hükümetlerinin sosyal durumu ve geleceklerini tayin etmek için doğru bir ölçüt olarak alınabilir. Kadınlar ne cebir bahislerini ne de teleskopu icat etmiş değildirlere. Fakat kadınlar bunların cümlesinden daha büyük bir şey meydana getirirler: Dünyada en büyük, en yüksek eser, onların dizleri üzerinde vücuda gelir: temiz ahlaklı ve erdemli bir kadın, temiz ahlak sahibi, faziletli bir erkek. Eğer genç kız iyi yetiştirilmiş ise kendisine benzeyecek evlatlar yetiştirir. Bu eser ise cihanın en büyük eseri olur” diyordu.³⁴

Batıcıların programlarındaki prensipler arasında, kadınlarımızın çağdaş bir görünüme kavuşturulması, görücülük yöntemiyle evlenmenin kaldırılarak tek evlilik yapılması ve kadınlarımızın her türlü eğitimden yararlanması gibi görüşlere yer verilmiş ve Batıcılar bu arzularının gerçekleşmesi için oldukça büyük bir fikir mücadelesine girişmişlerdir.

Batı taraftarı aydınlardan Celal Nuri “Kadınlarımız” adlı eserinde, “poligaminin, görücülüğün, kolay boşanmanın, erkekten kaçmanın şiddetle aleyhindedir. Halifenin çokeşliliği yasaklamaya dahası çokeşlilik karşıtı bir kanun yapmaya yetkili olduğunu ve buna mecbur bulunduğunu ima eder.”³⁵

Batıcılar, kadınların da en az erkekler kadar eğitim görmesinden yanadırlar. Önde gelen Batıcılardan Abdullah Cevdet ise kadının eğitimini toplumun geleceği

---

³¹ Batıcılar, İctihad İstanbul’da yayın hayatına başlamadan önce Mehtap’ta yazıyorlardı. Meşrutiyet döneminin başında dağınık ve pek de önemli olmayan bir dizi dergide özellikle Mehtap (Şebtap) dergisinde yazılan makaleler ile ortaya çıkan Garpçılar (Batıcılar), asıl güçlerini ve amaçlarını 1911’den sonra İstanbul’da çıkmaya başlayan, İctihad dergisiyle sürdürmüşlerdir. Bu dergi, II. Meşrutiyet dönemi Batılılaşma hareketinin merkezi olarak kabul edilebilir (Kılıç, *Türk Devrimi ve Fikir Temelleri*, s. 254).

³² Mehmet Hadi, “İzhar-ı Efkâr”, *Mehtap*, Sayı: 3, 25 Temmuz 1327, s. 22.

³³ Fahrettin, “Hukuk-ı Nisvan”, *Mehtap*, Sayı: 4, 1 Ağustos 1327, s. 31-33.

³⁴ Abdullah Cevdet, “Ameli ve Fikri Hayatta Yarının Türk Kadını”, *İctihad*, Sayı: 184, 15 Temmuz 1925, s. 3653-3656.

³⁵ Kılıç, *Türk Devrimi ve Fikir Temelleri*, s. 264.

için şart görür. Ona göre, çocukların ilk eğitiminde babaların oynadığı rol zayıftır. Önemli bir iş olan beşikten itibaren eğitimi, görgüyü anneler başarmaktadır ve başarmalıdır. Firdevsi'nin dediği gibi, baba ister peygamber olsun ister hükümdar, hizmetçi ancak uşak doğurur. Bu sözde söylenmek istenen oldukça açıktır. İnsanlar, manevi yönden, babalarından çok, annelerinin yaşam uzantısıdır.³⁶

II. Meşrutiyet dönemi aydınlarının en çok tartıştıkları konulardan biri de “çok kadınla evlilik (taaddüd-i zevcat, poligami)” tir. Başta Abdullah Cevdet olmak üzere, Celal Nuri, Yusuf Fehmi, Ahmet Rıza gibi Batıcı aydınlar tek kadınla evliliği savunurlar.³⁷

Çok kadınla evlilik, görücü yöntemiyle evlenme ve boşanma konularında görüş belirtenlerden biri de Tahsin Nahit'tir. Ona göre, İslamiyet çok özel koşullarda çok kadınla evliliğe izin vermektedir. Üstelik eşler arasında her anlamda adaletle davranmak şartını koşar. Bu ise insanların kolay başarabileceği bir şey değildir. O halde bunu istekle karşılamamak gerektir.

Görücü yöntemiyle evlenmeye de karşı çıkan Tahsin Nahit, pırasa almak evlilikten önemli midir ki pırasa alırken bakıyoruz da evleneceğimiz kişiyi neden seçmiyoruz diye eleştiri getirir. Boşanma konusunda da İslamiyet çok özel durumlar dışında boşanmayı önermediği halde, günümüzde insanlar boşanmayı kadını başından atmak için kullanmaktadır.³⁸

Batıcılar kadınların toplum içinde yer almasını istiyorlardı. Batıcı bir dergi olarak bilinen Mehtap'ta Mehmet Hadi, kadınların “edep ve nezaket mülhimeleri”, kadın bulunan meclislerin de “terbiye ve nezaket mektepleri” olduğunu belirterek kadın ve erkeğin toplumda her yerde birlikte bulunmalarının ahlaki yararlarından söz etmektedir.³⁹

Batıcılar, kadının hemen her alanda erkekle birlikte olmasını istemekte, onları çalışma hayatının içine çekmeye çalışmaktaydılar. Diğer taraftan da ülke kalkınmasında, her türlü yükün birlikte taşınması gerektiğine inanmaktaydılar.

Kadınların çalışma hayatına girmesi konusunda Batıcıların görüşünü en çarpıcı bir şekilde belirten Mehmet Hadi Bey'dir: “ Bir cemiyetin endam-ı mevcudiyetini teşkil eden kadınlar isbat-ı hayat etmedikçe, o cemiyetin bir gözü kör, bir kulağı sağır, bir bacağı kötürümdür.”⁴⁰

Abdullah Cevdet'e göre, kadın hizmette erkeklerle eşit olmadığı sürece hukuken de eşit olamaz.

³⁶ Hanioglu, *Bir Siyasal Düşünür Olarak Abdullah Cevdet...*, s. 173-174.

³⁷ Kurnaz, *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını*, s. 42.

³⁸ Tahsin Nahit, “Tenkid-i Âsar: Kadınlarımız...”, s. 1534-1538.

³⁹ Mehmet Hadi, “İzhar-ı Efkâr”, s. 22. Ayrıca bkz: Kurnaz, *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını*, s. 60.

⁴⁰ Mehmet Hadi, “İzhar-ı Efkâr”, s. 22.

Kadını hemen her alanda yaşamın içinde görmek isteyen Batıcılar, siyasal hayatta da kadınlarla birlikte olmaktan yanadırlar.

Batıcıların öncülerinden olan Abdullah Cevdet, Birinci Dünya Savaşı sonlarında yazdığı bir yazıda; eğer kadınlar siyasette ve orduda söz sahibi olsalardı, onları anne şefkati dolayısıyla bu savaş çıkmaz veya bu kadar vahşi olmazdı diyerek, kadınları bu alanda da görmek istediğini belirtmektedir.

Celal Nuri'nin konu hakkındaki düşünceleri, bu yıllarda henüz netleşmemiş olacak ki "Kadınlarımız" isimli eserinde iki farklı görüşe yer verir. Bir yandan kadınların siyasal hayata girmemesinden, bunun engellenmesinden yakınırken; diğer yandan, "şimdilik siyasi kadınlar, teknisyen kadınlar pek o kadar lazım değildir. Her şeyden evvel valideye, zevceye, mürebbiyeye, gelecek nesilleri yetiştirecek kadınlara muhtacız. İşte mesele bundan ibarettir" diyordu.

Batıcılar arasında yer alan Halil Hamit ve Hüseyin Kâmi de kadınların siyasal hayatta yer almasından yana olan isimlerdi.⁴¹

Sonuç

Meşrutiyet'in yeniden ilanı ile oluşan eşitlik ve özgürlük ortamında dönemin Osmanlı aydınları toplumsal sorunları tartışmaya ve çözüm üretmeye başladılar. Özellikle kendilerini Batıcılar (Garpcılar) olarak adlandıran bir kısım Osmanlı aydınları oldukça sistematik ve köklü bir Batılılaşma modeli oluşturdular. Onlar asıl güçlerini ve amaçlarını 1911 yılından itibaren yayın hayatını İstanbul'da devamla başlayan İctihad dergisi ile sürdürdüler. Osmanlı Devleti'nin eski gücüne kavuşması ve kalkınması için kesinlikle Batılılaşması gerektiğini savunan Batıcılar, Batılılaşmak için birtakım köklü inkılapların yapılmasını önermişlerdi.

Aralarında Dr. Abdullah Cevdet, Kılıçzade Hakkı, Celal Nuri, Halil Hamit, Tahsin Nahit, Rıza Tevfik gibi aydınları barındıran Batıcılar, Osmanlı toplum yapısını içten içe kemiren, devleti çöküşe götüren toplumsal sorunları konuşmaya, tartışmaya ve problemleri çözmeye çalışmışlardı. Duygu ve düşüncelerini, başta İctihad olmak üzere çeşitli dergilerde, risalelerde, makale ve kitaplarda okuyucu ile paylaşmış, Batılılaşmanın kaçınılmaz olduğu gerçeği doğrultusunda kamuoyu oluşturmaya çalışmışlardı.

Batıcılar, Kılıçzade Hakkı Bey'in İctihad'da artarda yayınlanan "Pek Uyanık Bir Uyku" adlı iki yazısından esinlenerek 18 maddelik bir program hazırladılar. O günün koşullarında gerçekleşmesi pek mümkün görülmeyen bu "ütopik" program, birçok araştırmacı tarafından Cumhuriyet inkılaplarının taslağı olarak kabul edilmiştir. Programda, "eğitim, kadın, aile ve çocuk, Batı, Batılılaşma, din, dil, dilde sadeleşme, alfabe çalışmaları gibi tüm toplumsal sorunlara yer verilmiş ve çözüm önerileri sunulmuştu.

---

⁴¹ Kurnaz, *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını*, s. 64-70.

Toplumsal sorunların belirlenmesi dillendirilmesi ve tartışılması, çözüm üretilmeye çalışılması elbette çok önemliydi, gündeme getirilmesi dâhi medeni bir cesaret gerektiriyordu. Ancak söz konusu programda yer alan, “ütopik” denilen, gerçekleşmesi mümkün görülmeyen prensiplerin hayata geçirilmesi, gerçekleştirilmesi çok daha mühimdi.

Programın yayınlanmasının ve tartışılmasının üzerinden çok geçmeden Gazi Mustafa Kemal Atatürk, söz konusu istekleri, her alanda yaptığı bir dizi inkılâpla hayata geçirmiş, imkânsız denileni gerçekleştirmişti. Hatta programda yer alması bir tarafa o günün koşullarında dillendirilmesine bile cesaret edilemeyen, Türkiye’nin modernleşmesi, demokratikleşmesi ve laikleşmesini engelleyen sosyal, dinsel, siyasal birtakım problemler de gerçekleştirilen inkılâplarla başarılı bir şekilde çözüme kavuşturuldu. Saltanata son verilerek kişi egemenliğinden millet egemenliğine, cumhuriyet ilan edilerek Türk milletinin karakter ve doğasına en uygun yönetim biçimine geçilmiş ve nihayet halifeliğin kaldırılmasıyla da Türkiye’nin laikleşmesi yolunda çok önemli bir adım atılmıştı.

Atatürk’ün önderliğinde her alanda yapılan inkılâplarla Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin temelleri atılmış ve onun deyimiyle “az zamanda çok ve büyük işler yapılmıştı”. Kısa süre içinde büyük işlerin başarılması üzerine, Batıcılar arasında önemli bir yere sahip olan Celal Nuri, bu konuda kayda değer bir özeleştiri de bulunuyordu:

“Şahsımı mikyasa itihaz ediyorum. (Abdülhamit) devrinde tahsil-i âliyemi ikmal etmiş bir adamdım. O zaman Avrupa’yı görmüş ve zihniyetini de anlamıştım. Fakat hiçbir vakit, o günlerde, hatır ve hayalimden geçmezdi ki yirmi sene gibi az bir fasıladan sonra, kadınlarımız hukuk-ı hürriyetlerine sahip olacaklar, saltanat ve hilafet, milli hâkimiyete yerini bırakacak, taaddüt-i zevcat kalkacak, ilâ ahire...”⁴²

Gerek Osmanlı aydınlarının düşüncelerinde beliren Türk kadın hakları savunuculuğu gerekse Mustafa Kemal Atatürk’ün çeşitli yerlerde yaptığı konuşmalarından sonra, Türk kadını eskiden sahip bulunduğu, fakat çeşitli kültürlerin olumsuz etkisiyle kaybetmiş olduğu tüm hak ve özgürlüklerine kavuşacaktır.

Osmanlı Devleti’nin son yıllarında ortaya atılan düşünceler Cumhuriyet devrinde gerçekleşmiştir. Mustafa Kemal Atatürk’ün, Türk Kurtuluş Savaşı’ndan hemen sonra başardığı inkılâplar kadın haklarını bütünüyle kapsamaktadır. 1924 Mart’ında hilafetin kaldırılması devletin laik esaslara göre yeniden düzenlenmesini sağladı. 17 Şubat 1926’da TBMM., İsviçre Medeni Kanunu’ndan aktarılmış olan Türk Medeni Kanunu’nu kabul etti. Böylece Türk kadını erkeğe eşit oldu ve en aşırı feministlerin istedikleri haklara kavuştu.

---

⁴² Celal Nuri, *Türk İnkılâbı*, Ahmet Kâmil Matbaası, İstanbul, 1926, s. 125.

Türk Medeni Kanunu, Türk toplum hayatına çağdaş bir düzenleme getirmiştir. Eğitimde, çalışma hayatında ve hukuk alanında kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasında önemli bir adım atılmıştır. Resmi nikâhla evlenme ve boşanma devlet denetimine alınmış, erkeğin birden fazla kadınla evlenmesi yasaklanarak kadına da boşanma hakkı tanınmıştır. Miras konusunda kız ve erkek çocuklar arasında eşitlik sağlanmış ve Türk aile yapısı modern bir görünüme kavuşmuştur.

Türk kadını, daha sonra siyasal haklar da elde ederek, anayasada yapılan çeşitli değişikliklerle önce 1930 Şubat'ında yerel, 1934 Nisan'ında ise genel seçimlerde seçmek ve seçilmek hakkını kazandı. Türk kadını Atatürk'ün sayesinde sosyal, siyasal, hukuksal ve ekonomik haklar elde ederken, Avrupa'nın bazı ülkelerinde kadınlara henüz siyasal hakların tanınmamış olması da düşündürücüdür. Türk kadınının siyasal haklar elde etmesinden sonra yapılan ilk genel seçimlerde, 1935 seçimlerinde ise on sekiz Türk kadını, Türk milletinin, kadın ve erkeğinin temsilcileri olarak parlamentoya girmişlerdir.

Kaynakça

Abdullah, Cevdet “Şime-i Muhabbet”, *İçtihad*, Sayı: 89, 16 Kânun-ı Sâni 1329 (Ocak 1913), s. 1979-1984.

Abdullah Cevdet, “Ameli ve Fikri Hayatta Yarının Türk Kadını”, *İçtihad*, Sayı: 184, 15 Temmuz 1925, s. 3653-3656.

Akçura, Yusuf, *Üç Tarz-ı Siyaset*, TTK. Basımevi, Ankara, 1987.

Akçura, Yusuf, *Türkçülük*, Toker Yayınları, İstanbul, 1990.

Berkes, Niyazi, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Doğu Batı Yayınları, İstanbul, 1978.

Celal Nuri, *Türk İnkılâbı*, Ahmet Kâmil Matbaası, İstanbul, 1926.

Celal Nuri, *Tarih-i Tedenniyat-ı Osmaniye ve Mukadderat-ı Tarihiye*, Yeni Osmanlı Matbaası, İstanbul, 1331.

Celal Nuri, *Kadınlarımız*, Matbaa-ı İçtihad, İstanbul, 1331.

Fahrettin, “Hukuk-ı Nisvan”, *Mehtap*, Sayı: 4, 1 Ağustos 1327, s. 31-33.

Gündüz, Mustafa, *II. Meşrutiyet’in Klasik Paradigmaları/İçtihad, Sebülü’r-Reşad ve Türk Yurdu’nda Toplumsal Tezler*, Lotus Yayınevi, Ankara, 2007.

Halil Hamit, *Dünkü, Bugünkü, Yarınki Kadın*, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, 1334.

Hanioğlu, M. Şükrü, “II. Meşrutiyet Dönemi ‘Garpcılar’ı: Yeni Bir ‘Ethic’ Yaratma Fikri”, *Türkiye Günlüğü*, S. 2 (Mayıs 1989), s. 23-26.

Hanioğlu, M. Şükrü, *Bir Siyasal Düşünür Olarak Abdullah Cevdet ve Dönemi*, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1981.

Kılıç, Selami, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türk Devrimi ve Fikir Temelleri*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2005.

Kılıç, Selami, Bir Siyasal Düşünce Hareketi Olarak “Garpcılar” ve Onların Batı Medeniyeti Hakkındaki Düşünceleri, *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi*, S. 5, Erzurum, 1991, s.102-112.

Kılıç, Selami, “Osmanlı Aydınlarının Kalemiyle Türk Kadını ve Türkiye’de Kadın Haklarının Gelişmesi”, *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi*, S. 5, Erzurum, 1991, s. 83-101.

Kılıçzade Hakkı, *İtikadat-ı Batulâya İlan-ı Harp*, 2. Baskı, Matbaa-ı Şems, İstanbul, 1332.

Kılıçzade Hakkı, “Pek Uyanık Bir Uyku”, *İçtihad*, Sayı: 55. 21 Şubat 1328 (1912), s. 1226-1228; Sayı: 57, 7 Mart, 1329, s. 2067-2070.

Kurnaz, Şefika, *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını*, Mili Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1997.

Mehmet Hadi, “İzhar-ı Efkâr”, *Mehtap*, Sayı: 3, 25 Temmuz 1327, s. 22.

Peyami Safa, *Türk İnkılâbına Bakışlar*, İstanbul, 1990.

Rıza Tevfik, “Musahabe-i İçtihad”, *İçtihad*, Sayı: 94, 20 Şubat 1329, s. 2097-2101.

Sarınay, Yusuf, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları 1912-1931*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1994.

Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye’de Siyasal Gelişmeler 1876-1938 (Kanun-ı Esasi ve Meşrutiyet Dönemi 1876-1918)*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2001.

Tunaya, Tarık Zafer, *İslamcılık Akımı*, Simavi Yayınları, İstanbul, 1991.

Tahsin Nahit, “Tenkid-i Âsar: Kadınlarımız: Celal Nuri Bey’in (Kadınlarımız) Eseri Münasebetiyle”, *İçtihad*, Sayı: 70, 4 Temmuz 1329, s. 1534-1538.

Türköne, Mümtaz’er, *İslamcılığın Doğuşu*, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 1991.

Ülken, Hilmi Ziya, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, İstanbul, 1992.